

Prof. dr hab. Józef Szykulski
Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego
Pracownia Archeologii Pozaeuropejskiej

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej, magister Katarzyny Radnickiej Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii

Przedłożono mi do oceny manuskrypt dysertacji doktorskiej Pani magister Katarzyny Radnickiej, zatytułowany *Figurki ceramiczne z Nakum (Petén, Gwatemala), w szerszym kontekście kulturowym*. Promotorem rozprawy jest nestor polskiej amerykanistyki, prof. Janusz K. Kozłowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Należy podkreślić, że praca powstała w oparciu o materiały (figurki ceramiczne) pozyskane w trakcie wieloletnich badań wykopaliskowych Projektu Nakum, realizowanego przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w północnej Gwatemali, których uczestnikiem była również kandydatka. Udział w pracach na terenie Ameryki Środkowej umożliwił jej nie tylko zapoznanie się z wyeksplorowanymi w trakcie badań materiałami, ale również ułatwił swobodny dostęp do kolekcji muzealnych i zbiorów prywatnych, a także szerszy dostęp do literatury przedmiotu, co stanowiło podstawę prezentowanych w dysertacji analiz i porównań.

Przy czym, pragnąc nawet pokrótce omówić pracę doktorską Pani magister Katarzyny Radnickiej należy zwrócić uwagę na dwa podstawowe aspekty. Pierwszym z nich jest forma przekazu (język jakim się posługuje) i szata graficzna stanowiąca nieodzowny element tego typu dzieła. Natomiast drugim aspektem jest układ pracy i jej rozdziałów, jak również ich zawartość merytoryczna oraz wypracowane konkluzje.

W odniesieniu do formy przekazu oraz szaty graficznej należy stwierdzić, że praca uniknęła -prawdopodobnie uznawanej przez autorkę za zbędną- gruntownej korekty językowej. Skutkiem tego ucierpiała na tym klarowność przekazu, jak również poprawność formułowanych zdań. Dostrzega się też szereg błędów językowych i interpunkcyjnych, a także niewłaściwe stosowanie akapitów.

Elementem rzucającym się w oczy, są również niezwykle długie zdania złożone, w których autorka bardzo liberalnie podchodzi w do zasad interpunkcji. Nagminnym jest też, kilkakrotnie występowanie w jednym zdaniu tego samego słowa; przykładowo: badania, badacze. Obserwuje się także wprowadzanie do tekstu zwrotów nie stosowanych w tekstach literackich lub też obcych językowi polskiemu, a będących „kalką” z języka hiszpańskiego. Groteskowym tego przykładem jest tu -z lubością stosowane przez autorkę- słowo „pasta”, mające w języku Kochanowskiego i Mickiewicza zupełnie inne znaczenie niż w hiszpańskim. W poprawnej polszczyźnie, z pewnością nie definiuje ono masy ceramicznej. Trudno ocenić

reakcję komisji -skądinąd składającą się z osób z wykształceniem humanistycznym- gdyby taką samą logikę, autorka zastosowała w odniesieniu do słów „zakręt” lub „krzywizna”.

Pewne zastrzeżenia wzbudza również szata graficzna, której znaczenie jest nie do przecenienia w tego typu dysertacji. Uderzającym jest tutaj brak mapki ukazującej lokalizację stanowiska Nakum oraz innych, wymienianych w tekście, najważniejszych stanowisk majańskich. Również większość rysunków lub zdjęć umieszczonych w tekście (niekiedy także w katalogu) odznacza się niezadowalającą lub zgoła złą jakością. Pomimo, że w większości wystarcza prosta obróbka polegająca na oczyszczeniu ilustracji i podniesieniu kontrastu lub też na zmianie, ewentualnie usunięciu, tła.

Zasygnalizowane tu pokrótce „potknięcia” językowe autorki oraz niedopracowanie grafiki, niewątpliwie utrudniają czytanie i zrozumienie tekstu pracy. Wpływają też negatywnie na odczucia i ocenę ze strony czytającego.

Przechodząc do oceny strony merytorycznej oraz konkluzji przedstawionych przez autorkę, należy zauważyć, że jest to pierwsza w polskiej amerykanistyce znacząca/większa rozprawa, dotycząca tak specyficznej grupy zabytków, jakimi są niewątpliwie majańskie figurki ceramiczne, odnotowywane tak w różnych kontekstach archeologicznych, jak i w odmiennych układach stratygraficznych. Należy też zaznaczyć, że problematyka figurek ceramicznych, jak dotychczas zajmuje w światowej literaturze, poświęconej przeszłości Majów, pozycję nieadekwatną do znaczenia. Fakt ten w pewnym sensie może tłumaczyć pewne uchybienia tak ze strony kompozycji jak i zawartości pracy.

Przedstawiona mi do oceny dysertacja, oprócz nie podlegających ocenie podziękowań, składa się ze wstępu oraz trzech części. Te w sumie dzielą się na osiem -numerowanych w sposób ciągły- rozdziałów i odpowiadające im podrozdziały, spis ilustracji, spis tabel, bibliografię oraz obszerny katalog zabytków. Oczywiście nie możemy tutaj odmówić autorce prawa do niczym nieskrępowanego wywodu naukowego, a tym samym do wypracowania własnej koncepcji odnośnie układu pracy, ale wydaje się, że przedstawiony podział na trzy części nie posiada głębszego uzasadnienia, co zresztą potwierdza bliższa analiza tekstu.

We wstępie autorka przedstawia krótki wywód dotyczący figurek ceramicznych oraz ich znaczenia dla lepszego poznania minionych społeczności. Wyjaśnia też czego dotyczyć będzie praca, jak również referuje jakie zagadnienia/tematy omawiane są w kolejnych trzech częściach dzieła. Jednakże należy zauważyć, że w tekście brakuje bardzo istotnego elementu, a mianowicie, wskazania problemu/zagadnienia, którego dotyczy dysertacja, jak również przedstawienia metody badawczej, mającej prowadzić do jego rozwiązania. Za takowe nie można przecież uznać trudnych do sklasyfikowania i zrozumienia zdań (s. 2)...*ich typowość będzie dobrą bazą wyjściową dla pewnego przyczynku do namysłu (?) nad rolą figurki w kulturze Majów i jednocześnie opracowania materiałowego zespołu zabytków (?)*. Poprzez

pryzmat figurek z Nakum starałam się przyrzeć różnym aspektom funkcjonowania figurki w życiu Majów.

Pierwszym rozdział ma charakter wprowadzający i nakreśla zarówno genezę (pojawienie się) najstarszych ceramicznych przedstawień figuralnych na terenie Mezoameryki, jak również historię pierwszych odkryć oraz badań nad problematyką figurek majańskich. Autorka omawia też, publikowane od XIX wieku, podziały typologiczne tej grupy artefaktów. Słusznie zwraca uwagę na ich niedoskonałość, wynikającą bądź z błędnych założeń, bądź też z europejskiego egocentryzmu, który skutkował subiektywnym spojrzeniem na tą specyficzną grupę zabytków. Jednocześnie w rozdziale omówiono poszczególne koncepcje oraz zmieniające się kierunki badań nad figurkami, zarówno tych z obszaru Majów, jak również z innych obszarów kulturowych Mezoameryki. W tym kontekście, szczególnie istotnym, jest poruszane przez autorkę zagadnienie odmiennych (zmieniających się) koncepcji, dotyczących funkcji i znaczenia tej grupy wyrobów rękodzielniczych. W odniesieniu do wyrobów majańskich, istotnym jest również zwrócenie uwagi na odmienność tematyczną i stylistyczną tej grupy zabytków w zestawieniu z „oficjalną” ikonografią Majów.

Rozdział drugi odnosi się do zagadnienia chronologii, a właściwie dotyczy pozycji czasowej poszczególnych grup/stylów, mezoamerykańskiej plastyki figuralnej, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru osadnictwa Majów. Zgodnie z założeniami pracy, autorka stara się scharakteryzować figurki przypisywane różnym okresom w prekolumbijskiej przeszłości Mezoameryki. Tak więc, opis powinien obejmować charakterystykę plastyki figuralnej okresu preklasycznego, klasycznego oraz postklasycznego, to znaczy zbiór artefaktów należących do przedziału czasowego obejmującego blisko 3000 lat. Chodzi tu o lata od około 1400 p.n.e. do 1520 n.e., acz z uwagi na datowania dotyczące fazy Locona mówimy o odcinku dziejów, którego początki sięgają nawet XVII wieku przed naszą erą.

Należy w tym miejscu stwierdzić, że liczący sobie niespełna 7 stron rozdział, z pewnością nie spełnia tych oczekiwań. Mamy tu raczej do czynienia ze zbiorem kilku hipotez dotyczących roli figurek w poszczególnych okresach oraz z bardzo ograniczoną, a raczej uproszczoną, charakterystyką kolejnych okresów czy faz chronologicznych. W odniesieniu do samego przedmiotu badań, to znaczy figurek ceramicznych, spotykamy się jedynie z informacjami dotyczącymi częstotliwości ich występowania w kolejnych okresach oraz mało precyzyjnym opisem wyglądu, jak również poruszeniem problemu ich wykorzystania po okresie gdy przestały być użytkowane zgodnie z przeznaczeniem.

Wydaje się słusznym postulat autorki, że po użytkowaniu figurek zgodnie z przeznaczeniem (ceremonialnym, kultowym.. etc.) następowało ich niszczenie, uniemożliwiające wykorzystanie w celu szkodzącym danej społeczności/osobie. Zasadnym wydaje się również postulat, że sporadyczne występowanie figurek ceramicznych w kontekstach

archeologicznych wczesnego okresu klasycznego, wynika nie tyle z faktu zarzucenia tego typu wytwórczości (wykonywania figurek), co raczej zastąpienia ceramiki innym, mniej odpornym na działanie czasu, materiałem. Natomiast wyraźnym brakiem, występującym też w innych rozdziałach pracy, jest niedostatek (lub brak) ilustracji obrazujących/wyjaśniających poszczególne zagadnienia. W omawianym rozdziale, nieodzownym wydaje się umieszczenie nawet uproszczonej typologii figurek ceramicznych, z przedziału czasowego do którego odnosi się praca. Zestawienie tego rodzaju, powinno stanowić punkt wyjściowy do analiz porównawczych z plastyką figuralną stanowiska Nakum.

Kolejny (trzeci) rozdział ma w założeniu, stanowić kompendium wiedzy o technologii wytwarzania figurek. Jego obecność jest w pełni uzasadniona, acz forma i treść przekazu wydaje się problematyczna. Autorka wprawdzie opisuje sposób wytwarzania i technologię wypału artefaktów, jednakże ma to charakter swobodnej narracji i częstego odchodzenia od meritum zagadnienia. Brakuje tutaj zestawienia, w sposób precyzyjny ilustrującego różnice technologiczne pomiędzy figurkami pochodzącymi bądź z różnych okresów, bądź też z różnych regionów geograficznych.

Wprawdzie informacje te można po części znaleźć w tekście, jednak zasadnym wydaje się przekazanie ich w takiej formie (tabeli?), która mogłaby służyć jako odnośnik do analiz znajdujących się (a raczej mających się znajdować) w kolejnych rozdziałach pracy. Mankamentem rozdziału jest też wydzielenie jednego podrozdziału (3.1), dotyczącego zarówno figurek pełnych i pustych, jak również modelowanych i odciskanych w formie. Bardziej zasadnym wydaje się zrezygnowanie z oddzielnego podrozdziału lub wprowadzenia dwóch. Jeden omawiałby budowę (figurki pełne i puste) a drugi technologię wytwarzania (modelowane, odciskane w formie).

Rozdział czwarty omawia konteksty archeologiczne figurek (w tytule powinna być liczba mnoga!). Obejmuje on podrozdziały dotyczące zabytków pochodzących z kontekstów sepulkralnych, rytualnych oraz mieszkalnych. Podział ten jest jak najbardziej uzasadniony, acz nie można zaprzeczyć, że granice pomiędzy trzema wydzielonymi grupami są płynne, szczególnie w odniesieniu do tzw. kontekstów rytualnych i mieszkalnych, co zresztą przyznaje również autorka. Problemem pozostaje też fakt, że wymieniony rozdział nie ma charakteru analizy, definiującej w aspekcie czasowym (tzn. okres preklasyczny, klasyczny etc....) różnice w charakterze i częstotliwości występowania poszczególnych kontekstów z figurkami ceramicznymi. Mamy tu raczej do czynienia ze swobodną narracją w stylu: ...napisać wszystko co się wie o znaleziskach zawierających figurki.

Kolejny rozdział (piąty) nosi tytuł *Instrumenty muzyczne wśród figurek ceramicznych* i składa się z podrozdziałów omawiających grzechotki (5.1), okaryny i gwizdki (5.2) oraz małe instrumenty w ikonografii (5.3). Analiza tekstu stawia nas przed dwoma zagadnieniami.

Pierwszym jest zawartość informacyjna podrozdziałów, a drugim zasadność umieszczenia całego tekstu, jako oddzielnej części pracy. W pierwszym przypadku, zastanawiającą jest obecność w tekście dotyczącym okaryn i gwizdków, typologii fletów oraz opisu ich funkcjonowania. Wprawdzie większość muzykologów zalicza okarynę do odmiany fletu, jednakże tylko egzemplarze o antropo- lub zoomorficznej formie wiążą się z tematem pracy. Ponadto, tytuł podrozdziału w zestawieniu z umieszczonym na wstępie długim wywodem o fletach, może u czytającego (niekoniecznie muzykologa) prowadzić do konsternacji. Również podrozdział o przedstawieniach ikonograficznych instrumentów (5.3), trudno bezpośrednio powiązać z problematyką pracy. Cały rozdział sprawia wrażenie oddzielnego artykułu, jedynie luźno związanego z tematem pracy. Sądzę, że tekst omawiający instrumenty o formie antropo- i zoomorficznej powinien się znaleźć w rozdziale, dotyczącym typologii figurek majańskich; np. w grupie figurek pustych w środku.

Rozdział szósty nosi tytuł *Funkcja i znaczenia figurek ceramicznych*. Kandydatka, w sposób szczegółowy omawia, funkcjonujące w nauce koncepcje odnośnie roli jaką mogły pełnić figurki u społeczności okresu preklasycznego i klasycznego (faza późna i schyłkowa). W odniesieniu do okresu preklasycznego zostały przedstawione interpretacje dotyczące roli poszczególnych figurek jako elementu związanego z kultem płodności, kultem przodków, ewentualnie przedstawienia postaci panującego. Autorka omawia też zagadnienie użytkowania figurek, jako symbolicznych ofiar związanych z budową poszczególnych obiektów oraz jako substytutu ofiary z człowieka. Natomiast w odniesieniu do okresu klasycznego (późnego i schyłkowego) omawia występowanie figurek w kontekstach sepulkralnych. Autorka przedstawia też koncepcje klasyfikujące ten typ znaleziska, jako składnik obrzędowości związanej z kultem domowym, magią oraz kultem o charakterze ogólnym. Innym zagadnieniem jest, postulowana funkcja figurek jako zabawki dziecięce. Tak więc, rozdział ten przedstawia, wypracowane w oparciu o wyniki badań, koncepcje odnoszące się do przeznaczenia oraz roli figurek ceramicznych u społeczności mezoamerykańskich, przy szczególnym uwzględnieniu społeczności majańskich. Tego rodzaju syntetyczne ujęcie jest nieodzowne w przypadku omawianej pracy i niewątpliwie powinno stanowić odnośnik dla analizy materiałów pozyskanych podczas badań w Nakum, acz dyskusyjnym jest jego umiejscowienie w pracy. Osobiście, teks ten widziałbym w początkowej części dysertacji, a konkretnie, w rozdziale omawiającym historię badań nad figurkami oraz koncepcje dotyczące ich zastosowania.

Znajdujący się już w części drugiej dysertacji, rozdział siódmy dotyczy badań prowadzonych na stanowisku Nakum. Omówiono tu prace realizowane w okresie poprzedzającym Projekt Nakum, jak również przedstawiono uzyskane wówczas wyniki. W dalszej kolejności omówiono lokalizację stanowiska i rozplanowania znajdujących się w jego obrębie kompleksów (sektorów) architektonicznych. Następnie autorka skupiła się na zagadnieniu

chronologii, przedstawiając sekwencję rozwojową osadnictwa w Nakum, poczynając od okresu preklasycznego. W rozdziale tym szczególnie dużo uwagi poświęca wynikom badań, realizowanych przez ekspedycję archeologiczną Uniwersytetu Jagiellońskiego. Właśnie temu zagadnieniu jest zadedykowany podrozdział (7.3) mający formę sprawozdania informującego o wynikach prac wykopaliskowych, prowadzonych w poszczególnych sektorach kompleksu architektonicznego Nakum. Cały tekst „wprowadza” czytającego w atmosferę badań i kontekstu kulturowego stanowiska, acz trzeba zaznaczyć, że problematyka pracy (figurki ceramiczne) jest tu nieobecna.

Temu zagadnieniu poświęcony jest w całości rozdział ósmy *Figurki z badań projektu archeologicznego Nakum* w którym omówiono materiał pozyskany w latach 2006-2016 z obszaru trzech badanych sektorów. Z uwagi na występujące tu różne wątki tematyczne, uważam, że bardziej zasadnym byłoby wydzielenie kilku oddzielnych rozdziałów o sprecyzowanej tematyce.

Na wstępie rozdziału ósmego autorka opisuje lokalizację stanowiska i charakteryzuje konteksty z których pochodziło 275 artefaktów będących osią tematyczną dysertacji. Następnie opisuje materiał pozyskany z poszczególnych sektorów i wykopów (tzw. operacji). Pewien niepokój i pytania może budzić u czytającego swoboda z jaką autorka przypisuje kolejne artefakty (fragmenty figurek) do poszczególnych okresów historycznych. Również w podrozdziale 8.2.2. (Chronologia!) nie pojawia się wyjaśnienie, jakie cechy dystynktywne przedmiotu, czy też inne elementy datujące, stanowiły podstawę do określenia chronologii, którą obrazuje tabela 8.3; uderzający jest brak logiki w umiejscowieniu kolumn 5 i 6.

Niewątpliwie, w odniesieniu do dużych fragmentów figurek, jak przykładowo niektóre egzemplarze o cechach olmeckich, można określić ich stylistykę oraz pozycję czasową. Jednakże problemem jest materiał rozdrobniony, nie pozwalający -jak przyznaje autorka- zdefiniować nawet kształtu analizowanego artefaktu. Również powtarzające się w tekście stwierdzenie, że figurki puste w środku należy wiązać z okresem późno- i schyłkowoklasycznym -mimo swojej zasadności- nie ułatwia zadania, z uwagi na rozdrobnienie materiału i dużą dowolność w jego ocenie. Dotyczy to również podziału na figurki modelowane ręcznie lub odciskane w formie (8.2.3.2.).

Również stosowana przez autorkę metoda datowania przedmiotu w oparciu o analizę masy ceramicznej (tzw. pasty?) wzbudza poważne wątpliwości. Jak sama przyznaje, jej analiza opierała się na użyciu szkła powiększającego i skali Munsella, bez wykonania i analizy zdjęć mikroskopowych przełomów, dostarczających bardziej miarodajnych informacji. Sama też przyznaje, że często nie udało jej się zdefiniować masy ceramicznej lub też określiła ją bardzo ogólnie. Oczywiście, nie zmienia to faktu, że przeprowadzona analiza porównawcza mas ceramicznych może stanowić punkt wyjściowy do określania chronologii znaleziska. Jednak,

w przypadku tej dysertacji mankamentem jest brak materiału ilustracyjnego, obrazującego poszczególne typy mas ceramicznych (zdjęcia przełomów), co mogło by rozwiązać wątpliwości czytającego. Tym bardziej, że jak wynika z analizowanego tekstu, punktem wyjściowym do określenia chronologii dużej części figurek zdaje się być datowanie budowli lub fazy budowlanej, z którą związane było wypełnisko zawierające analizowane artefakty. Tu jednak rodzi się pytanie, czy materiał wchodzący w jego skład (pomijając tzw., *rito de terminación*), pochodzi z tego samego przedziału czasowego? Doświadczenie wskazuje, że raczej należy się liczyć z wykorzystaniem materiału pochodzącego z różnych miejsc, często zróżnicowanym czasowo. W tym przypadku, wątpliwości rozwiązałaby sekwencja typologiczna, tzn. rozbudowana o materiały okresu klasycznego rycina 8.3, ukazująca charakterystyczne figurki/fragmety, związane z różnymi okresami zasiedlenia Nakum.

W dalszej części tego samego rozdziału autorka przedstawia koncepcję opracowanego przez siebie katalogu figurek, wyjaśniając znaczenie poszczególnych symboli (podrozdział: 8.2.1. Katalog). Bez wątplenia, jest to nieodzowna część tego typu pracy, acz należy zauważyć, że logicznym byłoby umieszczenie tekstu na początku katalogu, jak to się powszechnie praktykuje. Uchroniło by to autorkę od ponownego przekazywania tych samych informacji, a raczej ich streszczenia, we wstępie do katalogu. Należy zauważyć, że powtarzanie się informacji, jest nagminne w tej pracy.

Oddzielnym tematem poruszonym w rozdziale ósmym jest zróżnicowanie angoby oraz barwników, pozwalające rozróżnić artefakty z okresu preklasycznego i klasycznego. W dalszej kolejności autorka omawia, pochodzące z Nakum, figuralne wyroby ceramiczne, pełniące funkcję instrumentów muzycznych. Prezentuje wyniki analiz dotyczących ich formy; przedstawień które prezentują. Nieco kontrowersyjnym wydaje się pomysł przygotowania ilościowego zestawienia poszczególnych części ciała, które prezentują fragmenty znalezionych figurek antropomorficznych. Należy stwierdzić, że jedynie w przypadku zachowanego wyobrażenia głowy można oczekiwać jednoznacznych konkluzji odnośnie proveniencji lub chronologii znaleziska. W pozostałych przypadkach można uchwycić pewne cechy zróżnicowania stylistycznego o różnym podłożu. Nie można jednak odmówić autorce prawa do przeprowadzenia tak pionierskiej analizy.

Końcowym akordem dysertacji jest podrozdział 8.3 zatytułowany **Podsumowanie**, którego umiejscowienia, jako podrozdział w części II dysertacji, może wywołać niejakie zdziwienie. Z uwagi na tytuł pracy, należałoby raczej oczekiwać, że autorka w obszernym (obszerniejszym niż to znajdujemy) rozdziale, zaprezentuje konkluzje do jakich doszła w wyniku analiz figurek ceramicznych z Nakum. Ponadto, przedstawi wnioski, wynikające z przeprowadzonych w części I pracy wieloaspektowych porównań tego materiału z mezoamerykańską ceramiką figuralną, a w szczególności figurkami majańskimi. Jednakże w tym przypadku, autorka ograniczyła się jedynie do zreasumowania wyników analiz i

przemysłań, dotyczących figurek z Nakum. Natomiast wnioski i spostrzeżenia zawarte w części I pracy pozostały jakby na uboczu, a nawiązanie do nich jest znikome. Tak więc, podrozdział zatytułowany „Podsumowanie”, jest rzeczywiście podsumowaniem wyników analiz 275 figurek ceramicznych z Nakum. Niewątpliwie jest to cenny wkład autorki do badań nad ceramiką figuralną Majów, jednakże z uwagi na tytuł pracy, czytelnik miał prawo oczekiwać bardziej pogłębionego, wieloaspektowego, studium tego zagadnienia.

Pragnąc przedstawić konkluzję, dotyczącą oceny rozprawy doktorskiej Pani magister Katarzyny Radnickiej pt. *Figurki ceramiczne z Nakum (Petén, Gwatemala), w szerszym kontekście kulturowym* stwierdzam, że autorka nie uniknęła, zasygnalizowanych w recenzji, błędów jeżeli chodzi o układ pracy oraz zawartość merytoryczną poszczególnych rozdziałów. Niewątpliwie poważnym problemem jest też strona językowa. Szczególnie rażące jest wspomniane wcześniej stosowanie „kalki” z języka hiszpańskiego. Jednakże w żadnym stopniu nie mogę negować wartości merytorycznej dysertacji oraz faktu, że w dużej mierze ma ona charakter prekursorski, prezentując -i analizując- znaczną ilość dotychczas nieznaną nauce materiałów cywilizacji Majów. Z tego też względu –pomimo uwag i zastrzeżeń- oceniam, że praca Pani magister Katarzyny Radnickiej spełnia wymogi dysertacji doktorskiej. Jednocześnie oczekuję, że przedstawione przeze mnie postulaty oraz krytyczne uwagi zostaną uwzględnione w trakcie prac redakcyjnych i przygotowywania pracy do publikacji.

Tym samym, zgodnie z obowiązującą procedurą, zwracam się do Wysokiej Komisji z wnioskiem, aby dopuściła Panią magister Katarzynę Radnicką do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

Arequipa – Peru, 12.05.2020

Józef Szykulski